

V

N

K

Juryrapport Jan van Gelderprijs 2016

In 1985 stelde de VNK een prijs in voor jonge kunsthistorici en vernoemde die naar de vijf jaar eerder overleden Utrechtse hoogleraar Jan van Gelder. Deze voldoet zeker als naamdrager, aangezien hij al tijdens het eerste jaar van zijn studie, op z'n twintigste, werd aangesteld als assistent conservator van Museum Boijmans en vóór zijn 35ste tientallen publicaties op z'n naam had.

De laatste uitreiking van de Jan van Gelderprijs vond plaats tijdens het 75-jarig jubileum van de VNK twee jaar geleden, toen Claartje Wesselink won met het proefschrift *Kunstenars van de Kulturkamer*, verdedigd in het voorjaar van 2014. Vandaag wordt de prijs 2016 uitgereikt voor publicaties uit de tweede helft van 2014 en het jaar 2015. Voor deze periode is één winnaar aangewezen. Voortaan zal de prijs altijd betrekking hebben op publicaties uit het voorafgaande kalenderjaar.

De jury is sinds 2014 danig van samenstelling veranderd. Terry van Druten, Maartje van den Heuvel en Jeroen Goudeau maakten plaats voor Eva Röell, die het gebied van de architectuurgeschiedenis behartigt, en Machtelt Brügggen Israëls wiens expertise de Italiaanse wereld van late Middeleeuwen en Renaissance beslaat. Arjan de Koomen vervult namens de VNK het voorzitterschap. Gebleven zijn de overige drie leden: Gregor Weber als kenner van de kunst van de Gouden Eeuw en Roman Koot en Caroline Roodenburg die de moderne kunst in de ruimste zin vertegenwoordigen.

Hoe kwam de jury tot een kandidatenlijst? Het lastige is dat het geen gewoonte is de leeftijd van auteurs bij publicaties aan te geven. Het vergt dan ook een flinke zoektocht om jonge bijdrages op te sporen. Een eerste *Fundgrube* vormen de kunsthistorische dissertaties die in de periode in kwestie verdedigd zijn. Dat zijn er vier voor de tweede helft van 2014 en maar liefst elf voor 2015. Toen we ons verdiepten in de leeftijd van al die promovendi, bleken er minstens zoveel 65-plussers als *under-thirtyfives* tot de jonge doctors te behoren. Dat leidt tot de interessante constatering dat in ons vak *life long learning* -speerpunt van de huidige minister van OCW- al lang een feit is. Het deed ons beseffen dat er misschien ook wel een VNK-prijs zou mogen komen voor de beste senioren-prestatie. Bijvoorbeeld in de vorm van een Hans Enno van Gelder-prijs, genoemd naar Jans vader. De voormalige directeur van het Haags Gemeentemuseum was veelschrijver tot op hoge leeftijd en ontving op z'n 81ste nog een eredoctoraat van de Universiteit van Amsterdam.

Maar nu terug naar de jongeren. Nieuw was dat er dit jaar door de VNK een site is geopend waarop publicaties konden worden aanbevolen. Dat leverde het bescheiden aantal van negen suggesties op. Soms kwam die van een begeleider, andere keren van een collega. Mooi was ook dat er enkele kandidaten waren die de zelf-aangifte niet schuwden. En dat bleek terecht, want sommigen daarvan zijn ver gekomen. We hopen dat dit signaleringssysteem zich de komende jaren verder ontwikkelt, zodat we ons jaarlijks van genoeg kandidaten verzekerd weten.

Wat is een goede kandidaat? Of beter gezegd, de-meer-dan-goede kandidaat die deze prijs verdient? Je zou kunnen zeggen dat we als jury op zoek zijn naar veelbelovendheid die tegelijkertijd al wordt waar gemaakt. Dat is veel gevraagd, maar dit jaar hebben we, geloven wij, zo'n kandidaat toch gevonden.

V

N

K

Ook andere beloftevolle kandidaten noemen we graag. Zo vragen we graag aandacht voor een kortdaat artikel dat Angela Jager in 2015 in het digitale tijdschrift *Journal of Historians of Netherlandish Art* publiceerde. Haar promotieonderzoek aan de UvA gaat over de dozijnschilders uit de Gouden Eeuw, die de bulk produceerden die we nauwelijks meer kennen en doorgaans geen blik waardig keuren. Een onderwerp dat desalniettemin -in goede handen- wel verrassingen kan opleveren. Zo analyseerde Jager in dit artikel de geïnventariseerde winkelvoorraden van drie kunsthandelaren die in de tweede helft van de Gouden Eeuw de onderkant van de schilderijenmarkt bedienden. Wat blijkt? Historieschilderijen waren oververtegenwoordigd in het goedkope segment en dat betekent, zo laat Jager zien, dat we op twee punten ons beeld van de 17de-eeuwse schilderkunst moeten bijstellen. Ten eerste is het niet zo dat historieschilderkunst voornamelijk voor de hoger opgeleide kunstliefhebbers bestemd was en evenmin is het zo dat de historieschilderkunst in de loop van de zeventiende eeuw terrein verloor ten gunste van meer decoratieve genres als landschap en stillevens. Het mooie van het artikel van Angela Jager is dat vanuit de periferie zo'n centrale gedachte over de 17de eeuw ontzenuwd kon worden.

Een andere publicatie die opviel omdat de auteur de perifere exploratie aandurfde is de dissertatie waarmee Eelco Nagelsmit in oktober 2014 in Leiden promoveerde. Hij bestudeerde de religieuze kunst en devotionalia rond enkele contrareformatorische projecten in Brussel. Nagelsmit is daarbij niet zozeer geïnteresseerd in de meer glorieuze creaties van de katholieke barok, maar juist in nederige objecten, die hij typeert als diep doorleefde pogingen van een geloofsgemeenschap om met het Opperwezen in het reine te komen. Hij weerspreekt daarmee de gedachte dat contrareformatorische kunst vooral als top-down katholieke propaganda begrepen moet worden. Zijn studie maakte deel uit van het grote Leidse NWO-project waarin het boek *Art and Agency* van de Britse antropoloog Alfred Gell, postuum gepubliceerd in 1998, als inspiratie diende. Volgens Gell hebben kunstwerken handelingspotentieel en zijn ze in onze respons goed te vergelijken met levende wezens. Misschien heeft Nagelsmit een beetje de pech dat 18 jaar na dato de fascinatie voor Gells boek binnen de kunstgeschiedenis wat uitgewerkt is. Maar hij doet een sterke poging de theorie toe te passen en te verdedigen. Het is bovenal het licht dat hij laat schijnen op een kunsthistorisch schaduwgebied, en zijn uitstekende kennis van zaken op historisch en religieus gebied, gecombineerd met een grote schrijfvaardigheid, dat de jury hem vandaag wil nomineren.

De derde vermelding betreft *Framing De Stijl. Rietveld's 1951 exhibition installation as image strategy* van Samantha Hoekema, gepubliceerd in het Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 2015 dat onder de titel *Arts of Display* de visuele presentatie van kunst tot onderwerp had. Hoekema's bijdrage onderzoekt aan de hand van bronnenmateriaal de totstandkoming en inrichting van de eerste De Stijl-tentoonstelling in 1951 in het Stedelijk Museum, een belangrijk moment in de bijzetting van deze beweging in de kunstgeschiedschrijving van de avant-garde. Volgens Hoekema werkt deze tentoonstelling tot op heden door in de gangbare visie op De Stijl.

Het bijzondere was dat verschillende oud-leden van De Stijl (of hun weduwen of bevriende pleitbezorgers) in gezamenlijkheid deze tentoonstelling moesten neerzetten. Uiteraard ontstond daarbij onenigheid over primaat en presentatie. Rietveld had als vormgever van de tentoonstelling de beste positie. Hoekema laat overtuigend zien hoe dat ten koste ging van de leidersrol van Van

V

N

K

Doesburg waar diens weduwe Nelly tevergeefs voor streed en van de bijdrage van Van 't Hoff waar J.J.P. Oud zich voor beijverde. Rietveld kon met behulp van indeling en vormgeving het centrum van de tentoonstelling opeisen. Het buzzword *Framing* is hier uitstekend op van toepassing. De jury waardeert zeer dat een tentoonstelling als onderzoekobject is gekozen, omdat daarbij het documentaire, visuele en historiografische prachtig samenkomen. Vaak gelardeerd overigens, zeker in dit geval, met het kleinsamenlijke dat ook grote kunstenaars niet vreemd is.

Tenslotte komen we bij Sara van Dijk's "*Beauty Adorns Virtue*": *Dress in Portraits of Women by Leonardo da Vinci*, een proefschrift dat in 2015 in Leiden is verdedigd met Willemin Fock als promotor. Het zwaar bezette internationale veld van Leonardo-studies te betreden getuigt zeker van intellectuele moed. Van Dijk laat zien dat het vanuit de invalshoek van de kostuumgeschiedenis toch mogelijk is om nieuwe bijdragen aan dat veld te leveren. Dit proefschrift zit in ieder geval vol kritische inzichten en weerleggingen. Het bevat uiterst lezenswaardige kennis over sociale status van kostuums rond 1500 en komt met belangrijke nieuwe dateringen en interpretaties van enkele meesterwerken. Zelfs over de Mona Lisa: namelijk dat haar transparante overkleed pas jaren later door Leonardo is toegevoegd. Dat deed hij, vermoedt Van Dijk, om de aanvankelijke contemporaine mode te verhullen. In haar analyse van het artistieke en humanistische belang van kledingkeuze maakt Van Dijk duidelijk hoe schoonheid in vereenvoudiging werd gezocht, waarmee de stilistische idealen van de Hoog-Renaissance aanschouwelijk worden gemaakt. Bovendien wordt zo de schoonheid, genoemd in de titel, geëxpliciteerd. De jury waardeert dat in het bijzonder omdat schoonheid ten grondslag ligt aan alles wat kunsthistorici bestuderen, maar doorgaans als begrip genegeerd wordt omdat het zo onzegbaar en ongenaakbaar is.

Duidelijk is dat Van Dijk alle registers van de kunstgeschiedbeoefening uitstekend weet te bespelen. Haar proefschrift is bovendien helder gestructureerd en goed geschreven. '*Beauty adorns virtue*' is volgens de jury een zeldzame methodische en inhoudelijke verrijking van de kunstgeschiedenis.

Haar dissertatie werd vorig jaar met een cum laude bekroond. Wij, de jury van de Jan van Gelder-prijs, hebben unaniem besloten daar nog een *summa* aan toe te voegen door Sara van Dijk tot prijswinnaar aan te wijzen van het jaar 2016. Namens de gehele jury feliciteren we je daarmee van harte.

Arjan de Koomen (voorzitter)
Machtelt Brüggen Israëls
Roman Koot
Eva Röell
Caroline Roodenburg
Gregor Weber